

- Visszajelzett-e a tanulók magatartására? Képcs volt-e arra, hogy csak a legfontosabbakra reagáljon?

7. *A tanulók munkája, magatartása*

- Milyen volt a tanulók aktivitása, és milyen tényezők befolyásolták ezt?
- Hogyan, milyen ösztönzők hatására kapcsolódtak be a tanulók a beszélgetésbe, vitába?

8. *Összegzés, a következő óra (órák) előkészítése:*

- A megtárgyalt erkölcsi szabály hogyan érvényesült az osztályközösség, az egyes tanulók mindennapi életében? A szabály megvalósításának példái.
- Milyen közösségi és egyéni tanulói feladatot javasolt (szervezett meg, jelölt ki) az osztályfőnök? Milyen pedagógiai szerepet szánt ezeknek?
- Az óra várható nevelési eredményei a tudatformálás és a magatartásalakítás vonatkozásában.
- A következő óra, órák előkészítése.

DR. FARKAS KATALIN

Hoffmann Ottó

ÜTKERESÉS
A FOGALMAZÁSTANÍTÁSBAN

Meggyőződésünk, hogy az alapozó általános iskolának nagyon is központi és igen fontos feladata a *készségképzés*. Ez alól egyetlenegy tantárgy sem lehet kivétel. Nem kétséges viszont, hogy a mindennapi életben nélkülözhetetlen készségek (olvasás, kifejezőképesség) kiművelésének összehangolása, céltudatos megtervezése és irányítása elsősorban a *magyartanításra* hárul. A lehetőségeink azonban – valljuk be őszintén – közel sem oly kedvezőek. Elég, ha csak a csökkentett magyarárákra, a megnövekedett tantervi anyagra, a magas osztálylétszámokra, valamint az ötnapos tanítási hétre gondolunk. Külön-külön is gondot jelentő problémák ezek, együttesen pedig különösképpen megnehezítik a készségképzést, amely mindig is tervszerűséget, folyamatosságot, állandó és változatos gyakorlást igényelt. Teljes egészében úrrá lenni ezen a helyzeten szinte lehetetlen, előre lépni viszont nemcsak lehetséges, hanem égetően szükséges is. Ennek pedig – az adott körülmények között – egyedüli lehetséges útja csak a *belső megújulás* lehet: szemléletben, tartalomban és módszerekben egyaránt.

Hoffmann Ottó könyvét éppen ezért üdvözölhetjük örömmel, mert az egyik jelentős készség, a *szóbeli és írásbeli közlés-kifejezés* fejlesztéséhez nyújt hathatós segítséget a maga figyelemre méltó *utkeresésével*. Meghozza több vonatkozásban is.

Először is hadd említsük meg a szóban forgó mű bevezetője nyomán azokat a *legfontosabb elvi kérdéseket*, amelyek nagymértékben meghatározhatják fogalmazástanításunk hatékonyságát és eredményességét. Ezek a szerzői megállapítások, amelyeket a gyakorlatban sohasem téveszthetünk szem elől, a következők:

- Mindenekelőtt azt kell egyértelműen magunkévá tenni, hogy a korszerű nyelvi és irodalmi műveltség nemcsak nyelvi és irodalmi is-

meretek birtoklását, hanem a *nyelv magas színvonalú, tudatos használatának a képességét* is magába foglalja.

- Így az anyanyelvi nevelés központi feladatának a *nyelvhasználat*, ezen belül a *kifejezőképesség fejlesztését* kell tekintenünk, mégpedig a *szóbeliség elsődlegességének* figyelembevételével.

- Ennek szellemében óráinkon minden nyelvtani-stilisztikai fogalmat, nyelvi alakulatot a *maga funkciójában* kell bemutatnunk, és a begyakorlás során se a hagyományos, pusztán felismerésre, hanem a kérdéses alakulat célszerű, hasznos és *sokoldalú alkalmazására* kell törekednünk.

- Ez a gyakorlat viszont azt a komplexitást követeli meg tőlünk, amelyik integrálni képes a *nyelvhasználat részterületeit* (nyelvtan, szókinccs, közlés-kifejezés, beszéd-szövegértés, kiejtés, nyelvhelyesség, stílus, helyesírás) a tartalomtól meghatározott arányban, kapcsolatot keresve egyúttal az *önkifejezés más formáival*, a *művészeti ágakkal* és az *idegen nyelvekkel*.

A fogalmazástanítás új útjainak a keresése, amelyről a könyv fő része szól, ezeknek az elveknek a jegyében történt. Az ebből levont *tanulmányok* ugyancsak jelentősek az előrelépés, a megújodás szempontjából, a *tanítási eljárások*, a *közlési formák, módok* és a *témák* vonatkozásában egyaránt. A teljesség igénye nélkül hadd idézzünk ebből is néhány megiszívlelendő útbaigazítást.

- Fogalmazástanításunk csak akkor jár eredménnyel, ha sikerül fölébresztenünk a *tanuló közlésvágyát*, megindítanunk *kitárulkozását*, megmozgatnunk *képzeletét*.

- Valóra kell váltanunk, hogy a gyermeki megnyilatkozás partnere ne csak a tanár, a házi fűzet legyen, hanem a kommunikációs helyzetnek megfelelően a *folyton cserélődő beszéd-társak*. Tehát messzemenően szem előtt kell tartanunk a *beszédszituációt*, egyértelműen a *kommunikációelméletre* kell alapoznunk.

- Tudomásul kell vennünk, hogy nincsenek *steril műfajok*, a közlési alapformák – az el-

beszélés, a leírás, a kettőből táplálkozó jellemzés, és a mindegyikük sajátágaiból ötvözött levél – mellett számtalan *keverék, átmeneti és modern közlési forma* is létezik, ahogy a tartalom és a pillanatnyi beszédhelyzet kivánja.

– A tanulók *spontán, egyéni és kreatív* közlő formáinak kibontakoztatása azonban nem ment fel az alól, hogy ne juttassuk a tanulókat nagyon is *tudatos fogalmazásméleti ismeretek* birtokába.

– A közlésmódban az *élménynyelven* kívül a *tárgyas nyelvet* is művelnünk kell.

– A nyelvi anyag nemesítése érdekében fokozottabban előtérbe kell helyeznünk a *stílusnevelést*, beleértve természetesen a hangos stílus kritériumait is, hogy a kifejezőmód a tartalmat egyenértékűen hordozhassa.

– A motíváltság, a tanulói érdekelttség jegyében előnyben kell részesítenünk a valóság megfigyelésén alapuló, az élet egészét átfogó ún. *szabad témákat* az olvasmányanyagot feldolgozó, reprodukív jellegű témákkal szemben.

– Gondoskodnunk kell a *tömegmérétekben megoldható* feladatokon kívül *egyéni* témákról is a tehetségesek és a gyengék számára.

Az elvek gyakorlati alkalmazásáról, a kísérletből leszűrt tanulságok igazságáról az *útkeresés termékei*, a tanulók *fogalmazásai* beszélnek legheitelebben. Ez a meggyőző erű, friss, modern példatár a maga gazdagságával, gyakorlatias, de elvi megalapozottságú bemutatásával nagyon is hasznára válhat egész tanítási gyakorlatunknak, irodalmi és anyanyelvi nevelésünknek egyaránt.

Összegezve az elmondottakat, bátran ajánljuk Hoffmann Ottó útjelző szakkönyvét mind azoknak, akik felelősséget éreznek fogalmazás-tanításunk jelene és jövője iránt, mert nélkülözhetetlen segítőtársat lelhetnek benne. Tankönyvkiadó, Bp., 1983.

DR. DOBCSÁNYI FERENC

ORFOEPICSESZKIJ SZLOVAR RUSSZKOVO JAZIKA

Proiznosenyije, udarenijje, grammatyicseskijje formi (Pod red. R. I. Avanyeszova),
Izd-vo „Russzkij jazik”, M., 1983.

Évtizedek múlnak el, amíg hasonló kiadványok napvilágot látnak, pedig a hazai oroszoktatás mindennapjai aligha nélkülözhetnek egy korszerű, normatív ortoépiái (kiejtési) szótárt.

Az orosz nyelv ortoépiái szótára 63 500 szó ejtéséről, hangsúlyáról és grammatikai alakjairól (paradigmáiról) ad igen ér-

tékes információt annak, akinek nem mindegy, hogyan is tanítja ezt a nyelvet.

Az orosz nyelv normatív helyes kiejtési szótára megalkotásának a gondolata először 1955-ben realizálódott egy tanácsadó szótár formájában („Russzkoje lityeraturnoje proiznosenyije i udarenijje”), amelyet az orosz lexikográfia jeles egyéniségei, Szergej Ivanovics O z s e g o v (1900–1964), illetve a Moszkvai fonológiai iskola vezéregyénisége, Ruben Ivanovics A v a n y e s z o v (1902–1982) állított össze.

Ez a tanácsadó szótár 1959-ben egy javított kiadást ért meg, de az azóta folytatott kutatások eredményei sok vonatkozásban szükségessé tették egy még korszerűbb és alaposabb ortoépiái szótár megalkotását.

A nemrég megjelent szótár – a „kritikus” orosz szavak kiejtési, hangsúly és paradigmaticai jellemzői mellett – egy új területen is segítséget ad: a városnevekből képzett köznevek (moszkvai; bakui. stb.) lexikográfiai feldolgozása vonatkozásában.

Mindenképpen helyesnek mondható, hogy a nemrég elhunyt R. I. Avanyeszov a munka kezdetekor jeles szakembereket vett maga mellé (Sz. Ny. Borunova, V. L. Voronova, N. A. Jeszkova), akik közül elsősorban N. A. Jeszkova teoretikai tanulmányai jelentettek új szint a jelenlegi szótár elméleti alapozásához (vö. pl. „Voproszi jazikoznanyija” 1972/3. számában közölt Jeszkova-cikket!), illetve a normatív grammatikai alakok szótári szintű feldolgozásához – A. A. Zalinyak Az orosz nyelv grammatikai szótára (1977) c. munkája adatai.

Az orosz nyelv ortoépiái szótára 2 hosszú elméleti tanulmánya – „Tudnivalók a kiejtésről és a hangsúlyról” (659–684. lap), „Tudnivalók a grammatikai formákról” (685–702. lap) valóságos „minifonetika”, illetve „minimorfológia”, ami egyben a leíró nyelvtan e két – dialektikusan összetartozó – részdiszciplinájának szoros összetartozását is demonstrálja, jóllehet a tanári „köztudatban” nálunk ez még távolról sem ilyen evidens.

Az ortoépiái szótár szótári anyagának (21–658. lap) az alapos tanulmányozása rádöbbeníti az olvasót arra, hogy bizonyos dolgokat ma nem lehet úgy tanítani, mint néhány évvel ezelőtt, mert a korábbi adatok nem felelnek meg a nyelvi valóságnak, a szociolingvisztikai felmérések újabb eredményeinek, a korábbi – itt-ott dogmatikus és szimplifikáló – megfogalmazásoknak, a hazai tankönyvek néha elavult adalékainak. Íme néhány ezekből mutatóban!

1. A „partér” (=földszint) szóban az „e” előtti [t] az orosz normatív ejtésben továbbra is *kemény* (367. lap), még akkor is, ha az oroszok nem mind ejtik így.
2. Az „agá; egé; ogo” indulatszókban intervokális helyzetben a normatív ejtésben [h]